

МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 340.12

А.М. Бернюков

ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ МЕТОД ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Досліджується текст, як об'єктивація людської діяльності та сам інтерпретаційний процес. Аналізується герменевтична діяльність, в ході якої за допомогою особистого світу уявлення суб'єкта добувається нове знання. Інтерпретаційний результат визначається герменевтичною силою дослідника. Питання про „зміст” – завжди відкрите, його доводиться кожний раз вирішувати заново, відповідно до конкретної ситуації, яку вирішує людина. Значення – це сфера втілення суті об'єкта на певному рівні: поняття, тексту, культури, людини, історії, права тощо.

Ключові слова: текст, зміст, інтерпретація, герменевтика.

Як відомо, остання третина ХХ ст. наполегливо пропонувала використовувати єдиним універсальним методом гуманітарної галузі знання герменевтику, свідченням чого в цей період став великий масив досліджень на Заході, присвячений герменевтичній проблематиці. Однак, в українському науковому дискурсі ця тематика не була розроблена, що зумовлюється насамперед посттоталітарним синдромом комуністичної ідеології, яка на довгий час пригальмувала філософську думку в нашій країні. Тому в даній статі спробуємо розглянути суть претензій герменевтики на універсальність. З урахуванням сучасного варіанта цієї методології поглянемо на обґрунтування тези про центральне місце даного вчення у сфері гуманітарного пізнання.

Перш за все, нагадаємо, що слово “герменевтика” етимологічно має грецьке походження: ερμηνεία (“hermeneuein”) означає “тлумачити”, “роз'яснювати”. Під цим терміном розуміється мистецтво інтерпретації людської духовної об'єктивації.

За словами Гадамера Г.-Г. (основоположника сучасної герменевтики), розуміння як феномен лежить у центрі усіх людських зв'язків з дійсністю буття [1, с. 39], оскільки кожна людина впродовж свого життя постійно перебуває в круговерті інтерпретації, яка має в цілому загальну схему [2, с. 164]. Особа крізь власний досвід піддає постійному аналізу все, з чим вона стикається. За словами Власова Ю.Л., “тлумачення є важливою частиною людської діяльності, спрямованою на пізнання людиною свого зовнішнього і внутрішнього середовища. Від того, наскільки правильно і глибоко вона зрозуміє сутність, головні закони й ознаки соціуму, власні здібності, особливості та місце в ньому, залежать усі наступні види її діяльності, їх зміст, якість й ефективність” [3, с. 148]. Герменевтика підняла цей спектр проблем до рівня

філософського осмислення, що виявилось дуже актуальним у наш час невизначеності та суперечливості суспільного розвитку, тому й не дивно, що герменевтичний досвід лежить в основі людської практики [1, с. 633].

Різноманітність проявів світу змусила людиноподібну тварину стати людиною. Це відбулося тоді, коли вона вперше навчилася мислити у зв'язку з намаганнями пояснити існуючі відмінності буття. Як зауважує Гадамер Г.-Г.: “Щоб, дивлячись на щось, ще й щось бачити, потрібні певні зусилля думки – і це завжди правда” [4, с. 76]. Тому будь-яке визначення у формі поняття є відповіддю людини на певне питання. Кожен акт інтерпретації вимагає від суб'єкта власного творчого зусилля та звершення, – в цій діяльності недопустима механічність, оскільки досвід ніколи не може бути повністю всеосяжним та закінченим, – він не є абсолютним, як і будь-що в нашому бутті. Однак мало зінтерпретувати щось: осягнення – не непросте одержання нової інформації, це, перш за все, отримання досвіду для інтерпретатора. Розуміючи інших, ми краще розуміємо й себе. Таким чином, основний спосіб накопичення герменевтичного досвіду – самовдосконалення через самоспостереження навколишнього світу. Усе це дозволяє інтерпретатору оволодівати мистецтвом певного передбачення, у формі прогнозування майбутніх ситуацій.

Центральним методологічним інструментом герменевтики, як відомо, виступає “коло” [5, с. 18], зміст якого полягає в одночасному розумінні частини та цілого у їх взаємозв'язку, коли частка пізнається за рахунок загального, останнє, в свою чергу, – осягається за рахунок пізнання її складових [6, с. 72]. У зв'язку із цим П. Армстронг, зокрема, зауважує, що “перша передумова герменевтики полягає в тому, що інтерпретація в основному циклічна. Класичне формулювання герменевтичного кола полягає в тому, що ми можемо зрозуміти деталі тексту, тільки визначаючи значення цілого, рівноцінно тому, як, і навпаки, ми можемо досягнути значення цілого, тільки осмисливши частини. Вся інтерпретація відповідно потребує дії у формі віри-упереджень, які формують частини в ціле, гіпотези для розуміння, які ми перевіряєм, модифікуємо та збагачуємося рухаючись назад і вперед” [7, с. 2]. Практичну дію методу герменевтичного кола при розумінні історичних творів наводить Брегадзе А.А.: “Для того щоб зрозуміти який-небудь історичний текст, необхідно знати те історичне середовище (загальний та індивідуальний дух, культурні взаємовідношення, побутові деталі і т.д.), яке існувало при створенні твору. Все це стає відомим для нас ... за допомогою тексту. Текст як частина показує ціле – лице реальної історичної епохи, ... а останнє дає можливість зрозуміти зміст тексту. Так злились у єдність ціле і частина, об'єктивний і суб'єктивний дух. Для розуміння першого необхідне існування другого, а для розуміння другого – існування першого. Ознайомлення з текстом (цілим) завжди розпочинається з його частини, яка містить у собі цілісність тексту у вигляді ідеї. Якби не частина, не було б побудоване ціле, якби не ціле, незрозумілою б залишилась частина. З усього цього стає зрозумілим

головна характерна риса методології розуміння: “рух по колу”, своєрідна замкнутість, що в даному випадку не обмежує знання, а навпаки, розширює його” [8, с. 22-23].

Успішно та активно зокрема, розвиваються такі герменевтичні напрямки: 1) теологічний; 2) культурологічний; 3) юридичний; 4) філологічний; 5) історичний; 6) психологічний; 7) логічний; 8) політичний. Але цей умовний перелік не є вичерпним, оскільки в зазначених галузях активно заявляють про свою самостійність окремі підвиди. Так, у сфері мистецтва можна виокремити такі типи, як театральний, живопису, образотворчого мистецтва і т.д. В юридичній галузі виокремлюється герменевтика правосуддя. Загальною направляючою методологією усіх зазначених різновидів виступає загальний філософський рівень даного вчення. Як наслідок, стає зрозумілою орієнтованість останнього на універсальність в усій гуманітарній галузі, в якій “ми маємо справу з істинами, що рішуче підіймаються над сферою методичного пізнання” [1, с. 40].

Положення сучасного варіанта герменевтичної ідеї всеохоплюючого методу зводяться до того, що текст (а під ним нині розуміється будь-яка об’єктивація людської душі) потрібно розглядати в процесі розуміння у зв’язку з його претензійністю на істину, а не як витвір чистієї суб’єктивності чи продукту історичної епохи народження твору: інтерпретатор повинен спрямовувати головні зусилля не на емпатичне проникнення в дух автора, а на розуміння тієї суті, про що промовляє нам зміст твору, тобто робити акцент на осягненні інформації, яка в ньому закладена у формі певного повідомлення інтерпретатору. Як наголошує Гадамер Г.: “Не тільки від випадку до випадку, але завжди зміст тексту переважає авторське розуміння. Тому розуміння є не тільки репродуктивним, але завжди також і продуктивним відношенням. Очевидно, неправильно у зв’язку з цим продуктивним моментом, закладеним у розумінні, говорити про те, що ми розуміємо краще. В дійсності розуміння не може бути кращим, чи то в розумінні кращого фактичного знання, досягнутого завдяки більш проясненим поняттям, чи то в розумінні принципової переваги, якою володіє усвідомлене в порівнянні з тим несвідомим, що властиве будь-якій творчості. Достатньо сказати, що ми розуміємо *інакше* - якщо ми взагалі розуміємо” [1, с. 351]. У зв’язку із цими провідними тезами сучасної герменевтики стали положення про: 1) онтологічний характер метода “герменевтичного кола”, який можна описати як процес відкритої інтерпретації, що ніколи не може бути повністю закінченою; 2) невіддільність розуміння об’єкта від саморозуміння суб’єкта. Сама ж вона постала нині не як метод точних наук, а як універсальна гуманітарна методологія, як відкрите та постійне розгортання буттєво-духовного досвіду функціонування життя. Тому достатньо вичерпним є твердження, що «герменевтика – це *рух, а не система, шлях, а не результат*» [9, с. 337]. Інакше кажучи, “герменевтика – це практика. Хто не може отримати з практики герменевтики її універсальну широту і її філософське виправдання, той, очевидно, буде

знаходити все нові методи, за допомогою яких можна досягнути успіхів в науках, але розумному застосування знання з їх допомогою не навчиться” [10, с. 8].

Герменевтична ідея, з одного боку розробляючи процедурні питання практики, своє завдання, однак, вбачає у віднайденні справжньої глибинної суті інтерпретаційного процесу [1, с. 41]. Вона виступає методологічним обґрунтуванням процедурної технології, будучи її дороговказом та направляючою силою. Тут метою виступає аналіз структури герменевтичного досвіду під кутом розкриття закладеного в ньому ставлення людини до світу. Таким чином, філософський рівень є теоретичною методологією по відношенню до інтерпретаційної практики. Однак герменевтика не є методом у традиційному уявленні як сума наукових прийомів та навичок, технічних засобів та прийомів. Із цього приводу Гадамер, як вірно підмічає Бессонов Б.Н., “Підкреслює ... відмінність сучасної філософської герменевтики від традиційної. Якщо колишня герменевтика виступала з претензією бути методологією наук про дух, то Гадамер проголошує герменевтику універсальною філософією нашого життя. Вона покликана, стверджує науковець, дати відповідь на визначаюче філософське питання: чи можливе розуміння оточуючого нас світу, як у цьому розумінні втілюється істина буття. Вона повинна виступати як самосвідомість людини в сучасну епоху науки” [11, с. 9]. При цьому, на думку Гадамера, феномен розуміння “протидіє усім спробам перетворити його в який-небудь науковий метод” [1, с. 39], а “те, нарешті, як ми сприймаємо природні даності нашого існування і нашого світу, – все це утворює дійсний герменевтичний універсум, в якому ми не замкнені, як у чітких кордонах, але якому і для якого ми відкриті” [1, с. 39].

Отже, герменевтика виступає універсальною методикою пізнання духовних явищ не як метод у загальноприйнятому розумінні цього терміна. Вона є фундаментальною об’єднуючою єдністю суспільного осмислення, будучи присутньою в кожній із суспільних наук, як момент осягнення світу. Однак, з іншого боку, це є моментом, що обумовлює плюралізм та наукову “розмитість” герменевтики [12, с. 184-185].

Кожний напрямок соціального знання вивчає лише один бік духовного буття. Будь-яка із гуманітарних наук розвивається самостійно, однак елементом взаємопроникнення тут виступає спільний фактор, що пов’язує функціонування та прояв людського духу, осягнення якого, і здійснює герменевтика. Як правильно, наголошує Ляпушкіна Є.І., “герменевтика передбачає відкритий діалог усього зі всім, і протилежність думок тут не тільки не є перепорою, це, скоріше, виявляється сприятливою передумовою розгортання герменевтичного знання – на відміну від науки, успіх якої більшою мірою визначається суворим дотриманням вибраного методу і збереженням його беззаперечної єдності” [13, с. 59-60].

Буття безмежне. Будучи всюди, воно є людським існуванням, в якому форма народжується з безформного духовного змісту, що вибудовує для

себе матеріальний каркас. Як зауважує навіть прихильник логіцизму Г.Г. Шпет, “вимога форми виходить із змісту” [14, с. 347]. Тому структура належного може видозмінюватися, її дух же – постійна та вічна константа, хоча, як відомо, спершу сприймається зовнішність, а потім пізнається зміст. У процесі пізнання співвідношення раціональної та ірраціональної сфер існування дійсності подібне суті айсберга в Арктичному океані, де межею розділу виступає лінія поділу води та повітря. За допомогою пірнання у воду вивчається схована від емпіристики частина, яка, будучи значно більшою від опонентної, – визначає надводну структуру, тому там бачиться головний зміст льодяної глиби, адже видима її поверхня є значно меншою часткою. Герменевтика тут надає в розпорядження досліднику “акваланг” для більш зручного та адекватного бачення підводних обрисів. Постійне дослідження шляхом балансування на межі двох реальностей із зіставленням отриманих результатів, – ось що потрібно робити для всеохоплюючого пізнання. Лише так можна побачити повну картину розміру, форми, об’єму та змістового наповнення пізнаваного – у такий спосіб, відкриється дійсна суть феномена. Ось чому важливо увійти в контакт з існуючою реальністю, а не псевдодійсністю видимої частини буття. Як бачимо, буття існує в самому собі і неможливо відшукати ключ до його пізнання поза ним. За таких умов, видається сумнівним положення позитивістів про те, що отримання абсолютно об’єктивного знання можливе через спрямованість лише на результат об’єктивації життя.

Історично, під дією нескінченних диспутів розвиток науки з метою примирення та встановлення певного паритету поділив єдність вивчення об’єкта, віддавши галузь вивчення об’єктивної (видимої) його частини природничим наукам, а дослідження процесів суб’єктивацій – соціальним вченням. Як справедливо зазначає Бессонов Б.Н., «в ... суспільній думці завжди йшла гостра боротьба між позитивістсько орієнтованими течіями, що претендували на абсолютно раціоналістичний опис навколишнього світу та заперечували в цьому контексті різного роду “метафізичні” проблеми, такі, зокрема, як проблема змісту життя, буття людини у світі, добра, справедливості, відповідальності тощо, і антропологічно орієнтованими концепціями, які, навпаки, на перший план висували саме “метафізичні” проблеми, намагались пояснити зміст і значущість життя. Ці дві взаємно заперечні тенденції все ж співіснували, переплітались і взаємно доповнювали одна одну, хоча на тому чи іншому етапі розвитку історії і філософії, яка відображала суть історичних процесів, одна з цих тенденцій набувала переважаючого впливу” [11, с. 5].

Створене однією людиною може зрозуміти лише інша людська істота: поки що нема на нашій планеті іншого інструменту для цього. У духовній сфері будь-яке вивчення – це завжди контакт зі слідом об’єктивації людської душі, що здійснюється через звернення акту **Розуміння**: тут один індивідуальний та унікальний дух намагається зрозуміти інший. За словами Гадамера, “впізнавати в чужому своє, освоюватися в ньому – ось у чому основний рух духу, зміст якого – тільки в поверненні до себе самого з іншобуття” [1, с. 55]. Передумовою цього дослідження

виступає єдність певної схожості людей і водночас людська неповторність. Головним методом в даній галузі є інтерпретаційна діяльність проявів духовності. У зв'язку із цим Брегадзе А.А. зазначає: “Те, що не ... є проявом духовних принципів особи, народу, нації, епохи, неможливо зрозуміти. В камені, та й взагалі в творіннях природи ... як би ми не шукали, нічого людського ... знайти не зможемо. Але той же камінь, до якого доторкнувся різець скульптора, може постати як ... цінністю для розуміння людини, осягнення змісту” [8, с. 410].

Для того щоб зрозуміти іншу особу, потрібно повною мірою осягнути генезис її думок. А тому суспільні науки вивчають не мертво природу, а прояви живого людського духу, який не можна пізнати методами математики та фізики. Будь-яка людська дія володіє індивідуальністю та неповторністю, зовнішні прояви душі є творчими актами її волі, які зумовлені наявністю людських унікальних та самобутніх бажань, поглядів тощо. Як наслідок – кожний феномен культурного життя є неповторним і не піддається верифікації. Саме тому наука, що покликана пізнати культуру, історію, суспільство, більше схожа на мистецтво. Так, за словами Гадамера, “науки про дух зближуються з такими способами осягнення, які лежать за межами науки: з досвідом філософії, з досвідом мистецтва, з досвідом самої історії. Все це такі способи осягнення, в яких оповіщує про себе істина, що не підлягає верифікації методологічними засобами науки” [1, с. 39], а “питання про те, якою мірою може бути філософськи легітимована претензія на істину подібних, які стоять поза наукою, – це вже зовсім інше питання. Актуальність герменевтичного феномена базується ... на тому, що лише заглиблення у феномен розуміння може привести до подібної легітимації” [1, с. 39]. Унаслідок цього не можна створити жорстку систему знань про “індивідуальний дух”: у гуманітарній галузі визначаючим методом дослідження повинен бути не розум, а інтуїтивне пізнання-розуміння.

Процес же інтерпретації в природничій галузі, за будь-яких обставин, максимально може бути представлений лише формулою «констатація-тлумачення-пояснення». Зокрема, в точних науках утворення понять відбувається шляхом узагальнення емпіричного матеріалу та встановлення закону, якому підкоряється визначена сукупність явищ. Хибність даного положення «імперії застиглих правил та формул» проявляється в тому, що визначення існує само по собі, тобто відірвано від об'єкта: штучний позитивістський варіант за будь-яких умов не здатний повністю охопити всі його грані. Тоді як у гуманітарних науках, головна ціль – пізнання таємниці індивідуальності духу. В цій сфері ми маємо справу з рухливим та мінливим світом відносин між людьми, в якому зв'язки базуються на суб'єктивних цілях та підсвідомих поривах, виникнення яких не можна розглядати аналогічно природним процесам, оскільки наші цінності належать до світу свободи буття сущого, – а не належного. Тому поняття природничого закону діалектично протистоїть людській свободі та особистісному самовизначенню. Інакше кажучи, зрозуміти суспільне життя можна, лише усвідомивши його детермінуючу основу, тобто

інтереси, прагнення, традиції та звичаї, у відповідності з якими відбуваються соціальні події. Тому абсолютною неймовірністю є віднаходження адекватного поняття шляхом опису властивостей зовнішнього світу, однак ще більш складне завдання – уніфікація елементів “внутрішнього” особи.

Під час розуміння особа завжди стикається з «іншим», тобто чужою індивідуальністю, яка протиставляється власній. В цьому невідомому вимірі уже не діють звичні, очікувані, передбачені та ідентичні схеми розмірковувань людини: друга особистість існує в іншій системі продукування суджень. Однак у людському мисленні є дещо спільне, але не тотожне, бо кожний індивідуум – по-своєму унікальна неповторність. За таких умов завдання герменевтики полягає у виробленні методів із подолання бар’єра відчуженості під час процесу комунікації.

Зміст, який осягається людиною, постійно потребує пояснення. Як наслідок, інтерпретація ніколи не закінчується розумінням, а плавно переходить у тлумачення, результати якого реалізуються в застосуванні. Причому, як слушно зауважувалося, “тлумачення” та “розуміння” не одне і те ж, і вони різняться частково подібно аналізу і синтезу, але їх неможна і протиставити одне одному” [15, с. 56]. Усі зазначені три етапи виступають різноякісними операціями однієї процедури акту мислення-в-пізнанні.

Тлумачення – це більшою частиною дедуктивний метод розмірковування, що аналізує результати розуміння. На думку Рузавіна Г.І. цей етап виступає як дискурс процедури мислення [2, с. 174-175], а за словами Брегадзе А.А., його змістом “є реалізація схованих та таких, що затонули, ідей і змістів у зображенні, “очищення-прибирання» текстів” [8, с. 23].

Отже, інтерпретація – це процес змістонародження про предмет який особа намагається осмислити, підводячи слова, дії, факти під загальні або індивідуальні смислові структури для наступної операції з їх пояснення. Таким чином, те, що стає зрозумілим, відповідає певному правилу, яке закладене в досвіді. Тому очевидно, що пізнання об’єкта завжди веде за собою його оцінку, яка, у свою чергу, визначає подальшу долю інтерпретативного процесу. Тобто в герменевтичному акті відбувається підведення “іншого” під власні цінності, стандарти, ідеали, норми, що було підмічено Г.Г. Шпетом [14, с. 347]. Як наслідок, інтерпретаційна процедура має відкрито аксіологічний характер [12, с. 202]. Інакше кажучи, спостерігається рух через індивідуально сформоване передрозуміння у формі життєвого відношення до тексту, яке приводиться в дію аперцепцією антиципації. Отже, зрозуміти – це схопити зміст, ціль “чогось”, що, однак, у подальшому підлягає розшифруванню на наступному етапі зі встановленням детерміністського зв’язку в соціальній дійсності пізнаваного об’єкта. Тому тлумачення виходить із причинності суспільних явищ: роз’яснити подію – означає вказати на неї як на наслідок якоїсь причини та вияв певного закону.

Важливим моментом сучасної герменевтики є її онтологічний вимір. Життя розташовує людину в потягу буття, що перебуває в нескінченному

русі, під час якого ми маємо змогу спостерігати зміну пейзажів часу та простору, тобто *Усього*. Останнє – це *Існування* світу, форма вияву сущого, якому належить особа, будучи його фрагментоутворюючим компонентом. Поза цією постійною та неспинною круговертю немає нічого, тобто є лише *Ніщо*. Останнє є квазіобмежуючою колією простору, а час – маршрутним напрямком, по якому здійснює хід усе єство: дійсність визначає сьогодні, залишаючи за собою вчорашнє та рухаючись до майбутнього. Ось чому, наприклад, видається смішним спроба виміряти часову субстанцію стрілкою годинника. Як наголошує Гадамер, “Наше повсякденне життя – це вічний рух крізь одночасність минулого і майбутнього. Здатність іти вперед, з цим обрієм відкритого майбутнього і неповторного минулого в своїй душі, – це суть того, що ми називаємо “духом” [4, с. 57].

Вимір людського буття є існуванням-у-світі, тому життя із самого початку певним чином самозінтерпретоване: реальність, на яку направлене пізнавальне зусилля суб’єкта, є вже досягнутою-в-собі, тобто дійсність завжди певним чином засвоєна сама собою. Суспільство, в якому постійно перебуває людина, визначає її соціальну роль, яка програмує можливості особи збирати, сортувати та осмислювати інформацію. При цьому пізнання залежить від індивідуального розуміння понять, за допомогою яких здійснюється інтерпретація. Як правильно підкреслює Гадамер Г.-Г., “усвідомити подібну визначеність мислення поняттями – цього вимагає добросовісність думки. Така нова критична свідомість, яка в обов’язковому порядку супроводжує віднині будь-яке відповідальне філософствування та виводить ті мовні і звички мислення, що складаються в окремої людини в процесі комунікації з навколишнім її світом, на суд історичної традиції, якій ми всі належим” [1, с. 43].

Оскільки кожна людина завжди знаходиться під владою певних упереджень, а власна суб’єктивність особи мислиться нею як об’єктивність, тому будь-які суспільні події у відтворенні ніколи не будуть ідентичні. У зв’язку з цим культура являє собою унікальну символічну спільність, яка характеризується з одного боку цілісністю та завершеністю змісту, а з іншого – плюралістичний теоретичний досвід, що її формує, існує на постійній соціальній рефлексії та діє як концептуальний механізм підтримання розвитку універсуму. Наука в цій системі, крім легітимації знання відіграє роль корелята розвитку всього людства. За таких умов, пізнання опосередковується існуючою суспільною традицією, яка визначаючи гносеологічну силу суб’єкта, формує зовнішній бік інтерсуб’єктивності особи. Зі зміною певної історичної формації, тобто при переході на іншу рефлексивну самосвідомість, предмет, об’єктивно не змінюючись, – видозмінюється суб’єктивно: так формується людське розуміння світу. Однак конкретний дослідник у діяльності з оцінювання об’єкта залишається в ході інтерпретаційного процесу наодинці сам із собою, своїм світобаченням та власним рівнем пережитого. Інакше кажучи, “зрозуміти означає перш за все зрозуміти саму справу і лише у другу чергу – виділити і зрозуміти чужу думку як таку. Найпершим з усіх

герменевтичних умов залишається, таким чином, передрозуміння, що виростає з нашої направленості до тієї ж справи” [1, с. 349].

Отже, інтерпретація – це власне сприйняття об’єкта суб’єктом, в якому центральну роль відіграє самосвідомість, що формується і розвивається, в першу чергу, під дією набутих знань, на що, зокрема, звертає увагу Озейрман Т.І. [16, с. 121]. При цьому наявний досвід, як відомо, під час пізнання завжди деремінуються проявами людських почуттів, внаслідок чого переживання постійно виступає в ролі якісного світу-реальності, що визначається через внутрішнє буття-дух. Останнє завжди заглиблюється в безпосередню дійсність, яка взаємодіючи із суб’єктом, накладає свій характерний відбиток на процес її оволодіння. Ось чому в інтерпретації особистісні відчуття відіграють вирішальну роль. Так, на думку Лоя А., герменевтичний процес є своєрідним дзеркалом, який дозволяє інтерпретатору в намаганні сягнути трассуб’єктивності – осмислити власну інтерсуб’єктивність свідомості, тобто її рефлексію [17, с. 132]. Тому прояв пізнавальної чуттєвості завжди залежить від пізнаваної об’єктивності.

Поводирем на ранніх стадіях герменевтичного процесу виступає власне “Я” інтерпретатора. Тому в процесі інтерпретації суб’єкт діє в міру своїх можливостей. Початкове сприйняття світу людиною здійснюється в пориві чистого розуміння дійсної глибини змісту, віддається безумовності своїх відчуттів. Після цього “внутрішнє” осягнення підштовхує та підводить до зовнішнього позитивного осмислення. Безпосередньо ірраціональність не виявляє об’єктивний вимір – вона лише виводить у сферу логічно зрозумілого для появи правильних форм знання.

Моменти раціоналізму та метафізики в інтерпретації – це дві взаємопов’язані паралелі, які доповнюючи, обумовлюють одна одну та є однаковою мірою рівними. Позитивне пізнання, яке має справу з матерією зовнішнього вияву буття, необхідне для фізичного виживання індивіда, ірраціональне ж, – невід’ємно присутнє в людині з часу появи її як істоти духовної. Тому сьогодні, коли у вітчизняній науці відбувається ломка традиційних понять гуманітарної сфери, з’явився унікальний шанс офіційного визнання герменевтики як гносеологічного метода суспільствознавства. Але при цьому слід пам’ятати, що всі спроби обмежити цю універсальну методологію рамками жорсткої науковості вже наперед приречені на невдачу, адже в основі її реалізації герменевтичної програми лежить насамперед неповторне духовне відчуття світу, а не сухий прагматичний логіцизм.

Нині вже очевидно, що пройшли ті часи, коли послідовники давньогрецького Бога Гермеса спиралися у своїй діяльності лише на внутрішньопідсвідоме, іноді навіть відкрито містичного характеру, що давало підстави для уразливості критикою цього філософського вчення про присутність у ньому моменту невинувданної трансцендентальної фантазмагорії, на що в науковій літературі зверталася увага [2, с. 165-166]. Натомість, сьогодні інтенсивно розвивається логічний напрямок герменевтики, головним методом якого виступає екстраполяція як

провідна процедура раціональної частини інтерпретації. В основі процесу цього акту лежить логічне представлення отриманих результатів внутрішнього пізнання, що здійснюється в ході визначення екстраполюючого явища за рахунок інтенції свідомості, вираження зв'язків подій шляхом утворення безпосередньої математичної схеми та створення відповідної моделі з позицій значущості отриманих даних.

Розуміння, як центральна частина інтерпретації: чи-то “відкрита бесіда зі світом”, “зближення горизонтів” або “поставлення-себе-на-місце-автора”, за будь-яких обставин, – це активний рух мислення у взаємодії суб'єкта до об'єкта, як зафіксованої нерухомості певного часу та простору. Як наблизитися до того, що намагаєшся осягнути – ось головне герменевтичне питання. Процес знаходженні цієї відповіді, передбачає насамперед живе розуміння проблеми за допомогою професійного таланту інтерпретатора, його “персоналістських” можливостей “екзистенційного занурення”, “феноменологічного сприйняття”, передбачення, дивінації, тонкого відчуття ситуації тощо. Відповідно герменевтичними категоріями виступають: інтерпретація; розуміння; тлумачення; застосування; з'ясування; роз'яснення; осмислення; прогнозування; екстраполяція; герменевтичні експертиза, процедура, проблема, процес; гра; момент; миттєвість; час; плинність; історичність; осягнення; зміст; інтенціональність; інтроспекція; редукція; вичленення головного; усвідомлення сутності; схоплення змісту; значення; текст; мова; контекст; буття; духовність; дух; річ; об'єктивації людського духу; життєва дія та досвід; акт суспільного існування; особисте відчуття; сприйняття; внутрішнє усвідомлення; мислення; силогізм; осмислення; духовний порив як вільне самовизначення душі; почуття; несвідомі потяги; збудження тощо.

Отже, головною суттю герменевтики є інтерпретація, схема якої полягає в тріаді розуміння (неявне усвідомлення для себе), тлумачення (внутрішнє власне обмірковування-пояснення отриманих результатів), застосування (впровадження в досвід та практику встановлених даних про об'єкт). Подібну формулу, зокрема, активно відстоював і Гадамер Г.-Г. [1, с. 364-365]. Вказані етапи почергово в зазначеній послідовності змінюють одне одного, вимальовуючи суб'єктові картину змісту предмета дослідження. Те, що ми отримуємо під час інтерпретаційного процесу, бере свій початок із незвіданих областей ірраціональної трансцендентальності, переходячи межу поділу “айсбергом” у другій стадії та відкладаючись у досвіді, – чекає на своє використання. Тобто розуміння – це внутрішнє тлумачення, яке у свою чергу є зовнішнім застосуванням. Іноді деякі науковці виділяють у вказаних частинах інтерпретаційного процесу підпункти. Так, філолог Бахтін М.М., працюючи на класичних позиціях Аста-Шлейермахера, виокремлює в акті розуміння чотири самостійні стадії (психофізичне сприйняття, загальне впізнання, конкретна ідентифікація, активно-діалогічне розуміння), однак при цьому зазначає, що вони злиті в одну монолітну єдність [18, с. 361].

В орбіті герменевтичного дослідження знаходиться весь процес інтерпретації: від самого початку до його постійності та завершення. Розумінню в цій методології відводиться вирішальне значення, як стадії народження знання. Як наголошує Брегадзе А.А., “Розуміння”, саме собою, пов’язано з пізнанням – знанням. Те, що зрозуміле, те і пізнане, і знання про нього вже добуто. Будь-яке розуміння – це знання, але не кожне знання має характер розуміння” [8, с. 21]. З цього він робить висновок, що “розуміння – це особливе правило пізнання” [8, с. 21]. До цього слід додати, що, на відміну від гуманітарної галузі, в точних науках пізнання розпочинаються з етапу тлумачення від моменту початку його раціональної частини.

На сьоднішній момент, на переконання Гадамера Г.-Г., головне герменевтичне “завдання полягає взагалі не в тому, щоб розробити метод розуміння, але в тому, щоб прояснити ті умови, за яких здійснюється розуміння” [1, с. 350]. Тому основна проблема сучасної герменевтики полягає в осмисленні самої інтерпретації, яка являє собою не що інше, як мислення, що є надпотужним та невгамовним потоком народження думок, що, неначе лава вулкана, потужно торує собі шлях крізь на поверхню. Ця струменуюча сила людського “Я” намагається вирватись у світло об’єктивності, формалізувавшись у ньому через мовлення. Даний процес відбувається раптово та спонтанно, детермінуючись причинами внутрішнього імпульсивного характеру. Думка одразу після народження існує в суб’єктивному вимірі: вона живе лише в замкнутому просторі духу самої людини. Наступний етап її існування – це оформлення в об’єктивну реальність. Ця стадія характеризується адаптацією думки в існуючу дійсність, що в кінцевому випадку веде до появи кінцевого її варіанта. Як зауважує Гадамер Г.-Г., структури мислення “піднімаються в кінцевому рахунку до одиниць даного у свідомості, які вже не містять нічого чужого, предметного, що потребує інтерпретації. Вони є одиницями переживання, які вже самі по собі – одиниці смислові” [1, с. 109].

Проведений аналіз дозволяє зробити певне уявлення про основи методології сучасної герменевтики. В основі даного вчення лежить категорія “інтерпретація”, центральне місце в якій посідає “розуміння”, яке здійснюється в межах герменевтичного кола. Об’єктом дослідження виступають текст як об’єктивація людської діяльності та сам інтерпретаційний процес. Методом є герменевтична діяльність, у ході якої за допомогою особистого світу уявлення суб’єкта добувається нове знання (на рівні тексту – це ідея, на рівні культури – цінність, на рівні людини – воля до життя). Інтерпретаційний результат, на пошуки якого направлене зусилля суб’єкта, визначається герменевтичною силою дослідника, що фактично також об’єктивує свою духовність в акті. Як наслідок, питання про “зміст” – завжди відкрите, його доводиться кожний раз вирішувати заново, відповідно до конкретної ситуації, в яку потрапляє людина. За таких умов, значення – це сфера втілення суті об’єкта на певному рівні: поняття, тексту, культури, людини, історії, права тощо.

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
2. Рузавин Г.И. Проблема понимания и герменевтика // Герменевтика: история и современность: Критические очерки. – М.: Мысль, 1985. – С. 162-178.
3. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 180 с.
4. Гадамер Г.-Г. Актуальність прекрасного // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика: Вибрані твори: Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – С. 51-99.
5. Гадамер Г.-Г. Философские основания XX века // Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного: Пер. с нем. – М.: Искусство, 1991. – С. 16-26.
6. Гадамер Г.-Г. О круге понимания // Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного: Пер. с нем. – М.: Искусство, 1991. – С. 72-82.
7. Armstrong P.B. *Conflicting Readings: Variety and Validity in Interpretation.* – Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1990. – 192 p.
8. Брегадзе А.А. Специфический метод познания человека: понимание // Перспективы человека в глобализирующемся мире / Под ред. В.В. Парцвания. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С.21-31.
9. Малахов В.С. Комментарий // Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного: Пер. с нем. – М.: Искусство, 1991. – С. 337-363.
10. Гадамер Г.-Г. К русским читателям // Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного: Пер. с нем. – М.: Искусство, 1991. – С. 7-8.
11. Бессонов Б.Н. Герменевтика. История и современность: Вступительная статья // Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1988. – С. 5-37.
12. Атаманских Е.А., Любутин К.Н., Перцев А.В. Герменевтика, плюрализм и неофрейдизм // Герменевтика: история и современность: Критические очерки. – М.: Мысль, 1985. – С. 179-203.
13. Ляпушкина Е.И. Введение в литературную герменевтику: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2002. – 96 с.
14. Шпет Г.Г. Эстетические фрагменты // Сочинения. – М.: Правда, 1989. – С. 345-472.
15. Нарский И.С. Онтология и методология философской герменевтики // Герменевтика: история и современность: Критические очерки. – М.: Мысль, 1985. – С. 39-60.
16. Озейрман Т.И. Проблемы историко-философской науки. – М.: Мысль, 1969. – 398 с.
17. Лой А.Н. Проблема интерсубъективности в современной философской герменевтике // Герменевтика: история и современность: Критические очерки. – М.: Мысль, 1985. – С. 121-142.
18. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – С. 361-373.

Summary

Today the ideas of hermeneutics have an important part to be played. So, in given article is discussed process to interpretation as gynecological knowledge. Herewith hermeneutics is considered as universal method of all humanitarian sciences.

Key words: interpretation, hermeneutic, text, meaning.